

Szczecin, dnia 16 marca 2025 r.

dr hab. Kinga Flaga – Gieruszyńska, prof. US
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Szczeciński

RECENZJA

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR. TOMASZA CHOJNACKIEGO PT. „OCHRONA GODNOŚCI DŁUŻNIKA W SĄDOWYM POSTĘPOWANIU EGZEKUCYJNYM PROWADZONYM PRZEZ KOMORNIKA SĄDOWEGO”

I.

Recenzowana praca odnosi się do jednego z najbardziej kontrowersyjnych problemów w praktyce sądowego postępowania egzekucyjnego. Z tego względu należy nie tylko zaaprobować wybór tematu, ale również podkreślić jego wagę dla teorii i praktyki stosowania prawa cywilnego procesowego na etapie egzekucji sądowej w sprawach cywilnych. Niewątpliwa aktualność przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej wynika również z obserwowanej w przestrzeni publicznej dyskusji co do sposobu i zakresu kształtowania ograniczeń egzekucji sądowej, co wpływa bezpośrednio na efektywność zaspokajania roszczeń wierzycieli. Wprowadzone przez polskiego ustawodawcę kryteria, w szczególności kryterium minimalnego wynagrodzenia za pracę, coraz częściej – głównie ze względu na dynamiczny wzrost tego wynagrodzenia – jest przedmiotem dużych zastrzeżeń ze strony samorządu komorniczego, ale także przedstawicieli różnych grup wierzycieli. Z powyższych względów recenzowana praca ma duże znaczenie w potencjalnej dyskusji naukowej odnoszącej się do zaktualizowania, a być może nawet radykalnej zmiany systemu ograniczeń egzekucji sądowej w sprawach cywilnych, co pozwoli skutecznie chronić godność dłużnika i osób mu bliskich, a jednocześnie umożliwi wierzycielowi zaspokojenie jego roszczeń w racjonalnej perspektywie czasowej.

II.

Recenzowana praca składa się z części wprowadzającej, która obejmuje wyjaśnienie tak kluczowych zagadnień jak wybór tematu, obszar i problem badawczy, cel rozprawy, tezy i

pytania badawcze, a także – strukturę i metodologię pracy, a także sześciu rozdziałów, konkluzji, bibliografii oraz wykazu źródeł, z których Doktorant korzystał przy przygotowaniu pracy. Należy uznać, że struktura ta jest prawidłowa, ponieważ Doktorant na kanwie odpowiednio pogłębionych analiz, odnoszących się do godności człowieka i związanych z nią gwarancji praw jednostki, przeprowadza dalsze rozważania, skoncentrowane na postępowaniu egzekucyjnym oraz egzekucji świadczeń pieniężnych i niepieniężnych. Zamknięciem tej analizy jest sformułowanie uwag *de lege ferenda*. Przy tak skonstruowanej pracy co do zasady nie ma zastrzeżeń do sposobu prezentacji analizowanych zagadnień, z wyjątkiem wątpliwości co do charakteru VI rozdziału. Rozdział ten obejmuje uwagi *de lege ferenda* i prawdopodobnie, z racji braku wniosków pracy jako wyodrębnionej jednostki redakcyjnej, pełni taką właśnie funkcję.

Jednocześnie należy podkreślić rzetelność Doktoranta w zakresie doboru źródeł, z których korzystał w ramach przygotowania pracy, ponieważ posłużył się on ogromnym zasobem literatury, a także – zbiorem orzeczeń sądów powszechnych, Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, a także, w niezbędnym zakresie, sięgnął do dorobku orzeczniczego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

III.

Pierwszą częścią pracy jest zbiór jednostek redakcyjnych, w ramach których Doktorant wyjaśnia, czym chciałby zająć się w swoich rozważaniach szczegółowych, a także – jaki chciałby osiągnąć w tym zakresie cel, jakie wątpliwości rozstrzygnąć oraz jaką metodologią chce się w tej pracy posłużyć. Autor prawidłowo charakteryzuje obszar i problem badawczy, a także tezy i pytania badawcze. Jednocześnie na s. 32 podkreśla, iż przedmiotem opracowania nie będzie kwestia długu i stosunków społecznych, które mają wpływ na zadłużanie się określonych grup, a także szczegółowe przeanalizowanie problemu sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu egzekucyjnym, co pozwala ustalić jego intencje. Ze względu na jasno zakreślony tytuł pracy, poza jego zainteresowaniem pozostaje, co do zasady, prawo upadłościowe i prawo restrukturyzacyjne poza sytuacją, w której upadłość czy restrukturyzacja są jedynym sposobem ochrony godności dłużnika. Tak obszernie wyjaśnienia Doktoranta odnoszące się do samego kształtu i koncepcji pracy należy uznać za bardzo dobre rozwiązanie, ponieważ pozwalają sprecyzować oczekiwania wobec recenzowanej pracy.

Oczywistym rozwiązaniem zastosowanym przez Autora jest to, że I rozdział pracy został poświęcony godności jako pojęciu prawnemu, głęboko osadzonemu w całym spektrum

nauk humanistycznych. Doktorant przedstawia rozwój koncepcji godności przede wszystkim w aspekcie dorobku myśli filozoficznej, która tej kategorii pojęciowej poświęca wiele uwagi. Nie sposób oprzeć się przekonaniu, że postrzeganie godności jako przymiotu przynależnego człowiekowi, w dużej mierze kształtuje się adekwatnie do systemu wartości, jaki był akceptowany na poszczególnych etapach rozwoju historii ludzkości. W kolejnej części Doktorant analizuje godność na gruncie Konstytucji RP, trafnie uznając, iż jest to najważniejsza, pierwsza wartość konstytucyjna (s. 42). Z jednej strony Doktorant określa znaczenie ochrony godności dla postanowień Konstytucji RP, a z drugiej strony – właściwie określa przejawy tej ochrony, wskazując choćby na przepis art. 233 Konstytucji RP, zgodnie z którym ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka nie może m.in. naruszać zasady ochrony godności człowieka. Niewątpliwie nieszablonowym uzupełnieniem rozważań Doktoranta odnoszących się do dwoistości godności człowieka są obrazy mistrzów malarstwa, odnoszące się przede wszystkim do okrucieństwa wojny i niewolnictwa, które z jednej strony stanowią ewidentne naruszenie norm prawnych dotyczących ochrony godności, ale z drugiej strony – pokazują, iż ofiary nie tracą tej godności nawet w tak nieludzkich okolicznościach.

Oczywistym uzupełnieniem przedstawionych analiz jest charakterystyka pojęcia godności i gwarancji jej ochrony zarówno w systemie ochrony praw człowieka UE, jak i Rady Europy, a także w ramach systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych z uwzględnieniem aktywności organizacji wyspecjalizowanych działających w tym systemie. W tej części pojawia się również element prawnoporównawczy, ponieważ Doktorant wskazuje na sposób postrzegania godności osoby w dorobku prawnym Anglii i Walii jako przykładu regulacji Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Czyni to rozważania bardziej interesującymi, aczkolwiek z uwagi na fakt, że praca doktorska dotyczy bezpośrednio prawa cywilnego procesowego, warto byłoby sięgnąć również do przykładu państwa, w którym jest stosowane kontynentalne prawo procesowe.

Należy zgodzić się z Doktorantem, iż godność jest „uboga treściowo”, ponieważ nie da jej się jednoznacznie ująć w formuły prawne, jednak może być i jest przez te formuły wskazywana i jako taka musi być brana pod uwagę w procesie stanowienia i wykładni prawa (s. 58). Doskonałym podsumowaniem tych rozważań jest wypunktowanie przez Doktoranta na s. 58 cech godności człowieka, które opisując ją, mogą stać się pomocnymi kryteriami oceny znaczenia poszczególnych norm prawnych dla zachowania, względnie naruszenia godności, również w aspekcie postępowania egzekucyjnego. Warto w tym względzie wskazać, iż

Doktorant zauważa choćby to, że jest ona różna od wolności i rozumności, a także wytycza aksjologiczny kierunek interpretacji całego systemu prawnego.

W kolejnej części pracy Autor koncentruje się już na człowieku, który jest w szczególnej sytuacji życiowej ze względu na posiadane długi. Z tego względu Doktorant podejmuje próbę zdefiniowania, kim jest dłużnik, odnosząc się przede wszystkim do pojęć zawartych z Kodeksie cywilnym, a związanych bezpośrednio z pojęciem zobowiązania. Warto zauważyć, że te rozważania są cząstkowe, ponieważ brakuje w nich szerszego odniesienia do innych kontekstów używania tego pojęcia, m.in. zawartych w Kodeksie postępowania cywilnego czy też przepisach szczególnych związanych z funkcjonowaniem szeroko rozumianego obrotu finansowego. Z pewnością taka szersza analiza uwypukliłaby podstawowy problem wynikający z faktu, że pojęcie dłużnika i wierzyciela, a także wierzytelności i długu nie mają definicji legalnej, co rodzi liczne problemy z przypisaniem im kluczowych cech związanych z ich statusem prawnym i procesowym.

W dalszych rozważaniach Doktorant poddaje analizie aspekty przedmiotowe kształtujące sposób dochodzenia roszczeń przez wierzyciela, dokonując skróconej charakterystyki pojęcia „majątek” (tu zabrakło jego odróżnienia od terminu „mienie”), jak i też pojęcia „inne prawa majątkowe”. Na potrzeby potencjalnej publikacji warto byłoby na te pojęcia nałożyć jeszcze analizę pojęć „świadczenie pieniężne” i „świadczenie niepieniężne” jako istotnych z perspektywy definiowania przedmiotu egzekucji sądowej w sprawach cywilnych.

W dalszej części pracy Doktorant odnosi sytuację dłużnika do systemu ochrony praw człowieka, w szczególności praw ekonomicznych i socjalnych. Jak można zauważyć, europejscy prawodawcy, kreując normy prawa, zarówno europejskiego, jak i międzynarodowego, nie zastosowali rozwiązania charakterystycznego dla takich grup potencjalnie słabszych jak pacjent i konsument, a więc nie wyodrębnili kategorii praw i wolności człowieka w kontekście statusu dłużnika jako pozostającego w szczególnej sytuacji życiowej. To powoduje, że należy interpretować mechanizmy ochronne stosowane wobec dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym w aspekcie powszechnie przyjmowanego katalogu praw i wolności człowieka, czego przykładem jest interpretacja dotycząca istoty prawa do sądu i wynikającej z tego prawa zasady rzetelnego procesu sądowego, w tym prawa do egzekucji.

Idea prawa do sądu, jak trafnie udowadnia Doktorant (s. 70 i n.) nie jest ideą nową, ale dopiero współcześnie ukształtowane gwarancje tego prawa pozwalają uznać, że jest ono jednym z mechanizmów gwarantujących ochronę godności dłużnika. Doktorant dostrzega prawidłowo składowe prawa do sądu, które podlegają ocenie w razie wątpliwości co do

rzeczywistej realizacji tego prawa (s. 74 – 75). Odnosząc się do przepisów konwencyjnych Rady Europy, prawa Unii Europejskiej, a także prawa międzynarodowego, Autor udowadnia, że prawo do egzekucji stanowi zasadniczy element prawa do sądu, ale nie ma charakteru bezwzględności. Jednym z przejawów względności jest wprowadzenie ograniczeń egzekucji sądowych uwarunkowanych potrzebą ochrony godności człowieka.

Immanentną cechą stosowania egzekucji sądowej w sprawach cywilnych jest stosowanie przymusu państwowego, które musi być poprzedzone pozyskaniem i przetworzeniem danych dłużnika (s. 80). Z tego względu zasadnym jest odniesienie się do prawa do prywatności jako jednego z praw stanowiących bezpośrednią pochodną godności człowieka. W tym względzie brakuje nieco głębszego odniesienia do samego pojęcia prywatności, które, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich lat, stanowi przedmiot bardzo intensywnych dyskusji i kolejnych prób zdefiniowania. Wydaje się, że Doktorant powinien uzupełnić te rozważania, ponieważ pozwolą one na jeszcze lepsze zrozumienie istoty gwarancji prawa do prywatności, tym bardziej, że to prawo odnosi się nie tylko do czynności przygotowawczych do egzekucji sądowej, polegających na przetwarzaniu informacji o dłużniku i jego majątku, ale także do samego stosowania przymusu państwowego (np. w zakresie ochrony intymności w ramach czynności przeszukania dłużnika). Ten ostatni aspekt nie wybrzmiewa zbyt wyraźnie w rozważaniach Doktoranta.

Oczywistym jest również to, że Doktorant, odnosząc się do problematyki postępowania egzekucyjnego, musiał sięgnąć do problemów ochrony prawa do własności, które może być narażone na uszczerbek w toku egzekucji sądowej w sprawach cywilnych. Doktorant znów sięga nie tylko do postanowień polskiego Kodeksu postępowania cywilnego na tle konstytucyjnej zasady ochrony własności i prawa do własności, ale również przedstawia fundamenty ochrony tego prawa w europejskich systemach prawnych i uniwersalnym systemie ochrony praw człowieka. To ujęcie godne aprobaty, świadczące o naukowej rzetelności i szerokiej perspektywie badawczej preferowanej przez Autora. Ciekawe są również analizy Doktoranta odnoszące się do cech prawa własności, charakterystycznych dla prawa Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii, choć znów warto byłoby sięgnąć do kontynentalnego systemu prawnego.

Współcześnie najbardziej dyskusyjnym problemem, wyznaczającym standardy ochrony godności dłużnika w poszczególnych systemach prawnych, jest ustalenie właściwego sposobu definiowania prawa do odpowiedniego poziomu życia, w tym prawa do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych. Temu problemowi Doktorant poświęca kolejną część rozdziału II. Dyskusja ta jest powiązana również z prawem do minimalnego wynagrodzenia, a także prawem do

zabezpieczenia społecznego, które są przedmiotem dalszych rozważań. Te trzy prawa częściowe stanowią swego rodzaju zespół materialnych gwarancji egzystencji dłużnika i jego bliskich. I właśnie pojęcie „egzystencja” stanowi klucz do ustalenia granic ingerencji przymusu państwowego w warunki życia dłużnika. W poszczególnych systemach prawnych pojawia się zróżnicowane podejście do zakresienia poziomu tej egzystencji, który ma z jednej strony gwarantować zachowanie godności dłużnika, a z drugiej strony – czynić egzekucję sądową możliwą. Jak trafnie dostrzega Doktorant w swoich rozważaniach, z jednej strony ustawodawcy posługują się pojęciem godnego życia, odpowiednich warunków mieszkaniowych etc., a z drugiej strony, odnoszą się w dużym stopniu do dochodów niezbędnych dla utrzymania dłużnika i jego rodziny. Prawdziwym problemem jest to, że specyficzny wyznacznik tych dochodów, jakim jest minimalne wynagrodzenie, jest uwarunkowany wieloma czynnikami makroekonomicznymi i politycznymi, oderwanymi od indywidualnej sytuacji dłużnika. Z tego względu zasadne staje odnoszenie się przede wszystkim do kryteriów wydatkowych kształtujących poziom minimum socjalnego, w którym zabezpiecza się nie tylko biologiczne minimum egzystencji, pozwalające dłużnikowi wegetować, ale także niezbędny dostęp do dóbr istotnych dla jego człowieczeństwa, takich jak kultura, edukacja czy wypoczynek. W przedstawianych we wskazanej części pracy rozważaniach Doktorant dostrzega te problemy, pokazując te źródła prawa, które podejmują próbę zakresienia minimalnego poziomu egzystencji i warunków życia dłużnika. Odnosi się zarówno do konwencji prawnoczwolniczych, jak i innych aktów prawa europejskiego i międzynarodowego, w tym dokumentów *soft law*, które odnoszą się do konkretnych działań administracji rządowej i samorządowej, np. w obszarze mieszkalnictwa czy kształtowania reguł pomocy społecznej.

Rozdział III pracy został poświęcony aspektom podmiotowym postępowania egzekucyjnego. Doktorant omawia w nim szczegółowe postanowienia Kodeksu postępowania cywilnego, odnoszące się do statusu dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Jako trafne należy uznać ujęcie, w którym Doktorant rozpoczyna swoje analizy od wskazania funkcji postępowania egzekucyjnego, a także jego zasad. W prawie cywilnym procesowym zasady postępowania są pokazywane w doktrynie poprzez różne katalogi, jednak Doktorant wybiera te spośród nich, które mają szczególne znaczenie dla kształtowania uprawnień dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym, a także ustalania uprawnień procesowych oraz ciężarów i obowiązków obciążających go na tym etapie postępowania.

Na szczególną aprobatę zasługuje to, że należyta uwagę Doktorant poświęcił analizie zasady proporcjonalności, której istotą jest przeciwdziałanie nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowaniu dłużnika. Warto byłoby, żeby Doktorant w tej części pracy sięgnął do dorobku

pana prof. Andrzeja Olasia, który zasadzie proporcjonalności poświęcił odrębną monografię. Rozważania dotyczące tej materii, zawarte w recenzowanej rozprawie, są o tyle cenne, iż w tej chwili toczy się dyskusja co do potencjalnie nadmiernego wzmocnienia dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym, co ogranicza pole dla czynności wierzycieli i organów egzekucyjnych w zakresie nie tylko pozyskiwania informacji o osobie i majątku dłużnika, ale także – stosowania niektórych sposobów egzekucji świadczeń pieniężnych.

W celu ustalenia kompetencji organu egzekucyjnego Doktorant dokonuje szczegółowej analizy statusu komornika sądowego, a także reguł nadzoru judykacyjnego i nadzoru administracyjnego, a także samorządowego. Rozważania te są niewątpliwie wartościowe, ale powstaje pytanie, czy nie powinny one zostać zawężone do relacji zachodzącej pomiędzy organem egzekucyjnym a dłużnikiem i ewentualnego stosowania różnych form nadzoru jako instrumentu pozaprocesowego gwarantującego ochronę godności dłużnika poprzez przeciwdziałanie nadużywaniu kompetencji organu egzekucyjnego. W takich kategoriach należy postrzegać trafne rozważania Autora w aspekcie środków zaskarżenia stanowiących formę obrony dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. W tym względzie, tak jak w pozostałych częściach pracy, Doktorant przedstawia także rozwiązania obecne w systemie angielskim i walijskim, wśród których szczególnie ciekawe są te, które nie występują w polskim systemie prawnym, takie jak np. zróżnicowany status komorników sądowych.

W rozdziale IV Doktorant dokonał szczegółowej analizy, jak to sam określił, procedur egzekucyjnych i przedmiotowych ograniczeń egzekucji jako mechanizmów ochrony godności dłużnika. W tym przypadku *de facto* chodzi właśnie o przedmiotowe ograniczenia egzekucji sądowej, bowiem „procedury egzekucyjne” w głównej mierze zostały omówione we wcześniejszych rozważaniach dotyczących przeciwdziałaniu nadmiernej uciążliwości egzekucji sądowej w sprawach cywilnych. W odniesieniu do zajęcia rzeczy albo praw nie używa się terminu „procedura egzekucyjna”, podobnie jak niezbyt trafnym określeniem jest „procedura eksmisyjna”, więc wymaga to korekty przed publikacją pracy. Doktorant rozważa wskazane ograniczenia nie tylko w zakresie egzekucji świadczeń pieniężnych, ale również co do świadczeń niepieniężnych. Trafnie Doktorant akcentuje bezwzględnie obowiązujący charakter przepisów stawiających te ograniczenia oraz podkreśla niedopuszczalność ich rozszerzającej wykładni, co mogłoby prowadzić do bezskutecznej egzekucji sądowej także w sytuacjach, gdy nie ma do tego żadnych wyraźnie zakreślonych podstaw prawnych (s. 173).

W kolejnych częściach Autor dokonuje przeglądu poszczególnych sposobów egzekucji sądowej świadczeń pieniężnych oraz istotnych mechanizmów egzekucji świadczeń niepieniężnych w zakresie czynności komornika sądowego (w szczególności co do trudnego

tematu opróżnienia lokalu). Jego wywody są uporządkowane i przejrzyste, w głównej mierze skupione na instrumentach ochronnych stosowanych przez ustawodawcę wobec dłużnika. W tym zakresie warto byłoby, aby Autor niekiedy silniej akcentował te aspekty, które są szczególnie dyskutowane w doktrynie i praktyce. Przykładem mogą być problemy związane z zajęciem ruchomości, co do którego pojawia się wiele głosów w doktrynie, że występujące w tym zakresie rozwiązania są nadmierne względem celu, jakim jest ochrona dłużnika i interesów osób trzecich. Podobnie ciekawe byłoby odniesienie się do kryterium praktyk religijnych, które bywa problematyczne w przypadku np. sytuacji, w której okoliczności wskazują, że przedmioty służące do tego celu są *de facto* przedmiotami kolekcjonerskimi. To zastrzeżenie nie zmienia jednak bardzo pozytywnej oceny tej części pracy, która świadczy o tym, że Doktorant należycie przeanalizował postanowienia Kodeksu postępowania cywilnego w kontekście instrumentów gwarancyjnych istotnych dla kształtowania statusu dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Są jednak kategorie ograniczeń, które warto - choćby ze względu na ich społeczne znaczenie - omówić dokładniej - np. ograniczenia powiązane ze stanem zdrowia albo niepełnosprawnością dłużnika. Z drugiej jednak strony pojawiają się rozważania nazbyt szerokie, np. w zakresie opisu i oszacowania nieruchomości, które mają chronić interesy majątkowe dłużnika, ale co do ich znaczenia dla ochrony godności dłużnika można mieć wątpliwości.

Zdecydowanie jednym z najtrudniejszych zagadnień jest wykonywanie tytułów wykonawczych w ramach egzekucji świadczeń niepieniężnych. Szczególnie trudne, a jednocześnie ciekawe są te regulacje, które muszą rozstrzygnąć konflikt pomiędzy ochroną prawa własności wierzyciela i prawa do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Z problemem tym mamy do czynienia w przypadku tzw. eksmisji, czyli opróżnienia lokalu lub pomieszczenia albo wydania nieruchomości. Doktorant wyczerpująco odnosi się do instrumentów gwarancyjnych dotyczących zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych dłużnika i osób pozostających z nim we wspólnym gospodarstwie domowym. Należy zgodzić się ze stanowiskiem Autora, że generalnie polskie przepisy regulujące sytuację dłużnika w postępowaniu eksmisyjnym można ocenić pozytywnie, konieczne jest zwrócenie uwagi na fakt, że część regulacji może prowadzić do naruszenia godności dłużnika. Według Doktoranta uwaga ta dotyczy przede wszystkim możliwości eksmisji do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe. Ponadto, ponieważ jak wskazano w recenzowanej pracy, zakaz „eksmisji na bruk”, właśnie z powodu ochrony godności dłużnika, powinien być częścią polskiego porządku prawnego, bowiem niedopuszczalne jest pozostawienie takiej możliwości. Nawet wobec szczególnego kręgu osób, którego obecnie dotyczy (s. 250).

Osobne rozważania Doktorant poświęca dwóm grupom postępowań egzekucyjnych – kierowanym przeciwko rolnikom (kryterium podmiotowe) oraz dotyczącym zaspokojenia świadczeń alimentacyjnych (kryterium przedmiotowe). Można powiedzieć, że te dwie sytuacje prawne są na dwóch biegunach w aspekcie ochrony godności dłużnika. Z jednej strony, często podnosi się w doktrynie zarzut, że ustawodawca nadmiernie chroni czy też przyznaje uprzywilejowany status rolnikom (nie odnosi się to jedynie do postępowania egzekucyjnego), którzy niekiedy prowadzą działalność na szeroką skalę, zaciągając zobowiązania o dużej wysokości, a z drugiej strony – mamy do czynienia z typem roszczeń, które mają szczególne znaczenie dla zapewnienia podstaw egzystencji wierzyciela, co uzasadnia większe obciążenie dłużników w przypadku egzekwowania świadczeń alimentacyjnych. Analiza obu tych zagadnień została co do zasady przeprowadzona prawidłowo, a Autor wykazuje się przy tym dużą znajomością praktyki postępowań egzekucyjnych prowadzonych zwłaszcza wobec dłużników alimentacyjnych. Uzupełnieniem wywodów Doktoranta również w tym przypadku są wybrane regulacje stosowane w Wielkiej Brytanii, które mogą pokazać nieanalizowane dotąd możliwości w zakresie nowych konstrukcji ochrony praw dłużnika, które jednocześnie nie zmniejszą efektywności egzekucji sądowej.

W kolejnej części rozprawy doktorskiej Autor przedstawia inne mechanizmy gwarantujące poszanowanie godności dłużnika. Jak sam wskazuje, w tym rozdziale koncentruje się na problematyce kosztów postępowania egzekucyjnego, a także takich zagadnieniach jak możliwy udział rzeczników interesu publicznego czy też organizacji pozarządowych w tym postępowaniu z racji odpowiedniego stosowania przepisów postępowania rozpoznawczego (art. 13 § 2 k.p.c.).

W odniesieniu do kosztów należy przede wszystkim zwrócić uwagę na zwolnienie od kosztów komorniczych i obniżenie opłaty egzekucyjnej jako instrumenty fiskalne zmniejszające uciążliwość egzekucji sądowej dla dłużnika. Nie bez znaczenia są również regulacje związane z przypadkami obciążenia kosztami wierzyciela, zwłaszcza w razie oczywiście niecelowego wszczęcia egzekucji (art. 30 ustawy o kosztach komorniczych). Szkoda, że tę ostatnią kwestię Doktorant przeanalizował raczej symbolicznie, a stanowi ona niezmiernie istotny instrument przeciwdziałania naruszaniu godności dłużnika (albo rzekomego dłużnika), zwłaszcza z perspektywy stygmatyzującego charakteru postępowania egzekucyjnego, które może zniszczyć reputację osobie, przeciwko której nigdy nie powinno być wszczęte.

Jedną z ciekawszych części pracy są rozważania odnoszące się do znaczenia norm etycznych zawodu komornika sądowego dla zagwarantowania odpowiedniego standardu

czynności wykonywanych wobec dłużnika. Z pewnością jest to zagadnienie, które jest zdecydowanie najrzadziej analizowane, także w kontekście znaczenia tajemnicy zawodowej komornika sądowego dla uniknięcia sytuacji, w których informacje o prowadzonych postępowaniach wobec dłużnika spowodują jego stygmatyzację, utratę zaufania współpracowników, etc. To powoduje, że należy bardzo pozytywnie ocenić rozważania odnoszące się do deliktów dyscyplinarnych wynikających z naruszenia norm etycznych, które mają szczególne znaczenie dla ochrony godności dłużnika. W tym względzie trzeba jednak wskazać, że co prawda zawód komornika sądowego niekiedy postrzegany jest jako służba, ale termin „tajemnica służbowa” wyszedł z użycia wraz z wejściem w życie obecnie obowiązujących przepisów o ochronie informacji niejawnych.

W kontekście mechanizmów ochronnych Doktorant powraca również do ochrony prawa do prywatności, tym razem konkretyzując jego wymiar w postępowaniu egzekucyjnym, przede wszystkim co do reguł stosowania środków przymusu, zwłaszcza tych, które oznaczają fizyczną ingerencję w mieszkanie, w którym dłużnik zamieszkuje wraz z osobami bliskimi. W tym zakresie również należy uznać, że przedstawione analizy i argumentacja Doktoranta co do praktycznego znaczenia tych regulacji dla realizacji prawa do prywatności, zasługują na pełną aprobatę.

Doktorant sięgnął również do postępowania upadłościowego i restrukturyzacyjnego, uznając je za możliwe mechanizmy ochrony praw dłużnika. O ile w odniesieniu do postępowania restrukturyzacyjnego, z uwagi na jego kluczową funkcję oddłużeniową, można się z tym poglądem co do zasady zgodzić, o tyle trudniej jest w przypadku postępowania upadłościowego, bowiem w tym przypadku dominuje funkcja windykacyjna. Z wyjątkiem upadłości konsumenckiej, w której element umorzenia niezaspokojonych zobowiązań w postępowaniu upadłościowym został wyraźnie określony przez ustawodawcę. W pozostałych przypadkach ingerencja w życie i majątek dłużnika w ramach postępowania upadłościowego jest zdecydowanie dalej idąca oraz dotkliwa dla dłużnika i jego bliskich niż w razie wszczęcia egzekucji sądowej (wystarczy wskazać na skutki ogłoszenia upadłości dotyczące ustroju majątkowego małżeńskiego upadłego przedsiębiorcy). Niemniej nie jest to zarzut merytoryczny kierowany do Doktoranta, bowiem porównawcza ocena skutków postępowania egzekucyjnego i postępowań insolwencyjnych w aspekcie ochrony godności dłużnika jest w dużym stopniu zależna od optyki, którą się przyjmie w tym zakresie. Warto jednak, aby Doktorant przemyślał wskazane kwestie.

W ostatniej części Autor przedstawił wnioski stanowiące konsekwencję przeprowadzonych analiz, które uporządkował w następujący sposób: „1) dotyczące instytucji

komornika sądowego, 2) odnoszące się do procedury, 3) związane z ograniczeniami egzekucji, 4) kosztami komorniczymi oraz 5) inne wspomagające ochronę dłużnika mechanizmy.”. Jako trafne należy uznać uwagi Doktoranta odnoszące się przede wszystkim do przestarzałego i mało elastycznego charakteru obowiązujących przepisów dotyczących wykonywania zawodu komornika sądowego i postępowania egzekucyjnego. Brak zaufania organów państwa do podmiotów, którym powierzono stosowanie przymusu państwowego, spowodował, że konstrukcje ustawowe koncentrują się na nadzorze nad czynnościami komorników sądowych, a nie na zapewnieniu odpowiedniego balansu pomiędzy ochroną praw dłużnika i zaspokojeniem usprawiedliwionych roszczeń wierzyciela. W tym zakresie przemyślenia i uwagi Doktoranta można ocenić jako bardzo trafne, wpływające również z praktyki Autora.

IV.

Sumując ocenę przedstawionej pracy doktorskiej, trzeba uznać, że Doktorant w odpowiednim stopniu dokonał analizy dorobku judykatury i doktryny odnośnie do statusu prawnego dłużników i gwarancji ich praw na etapie postępowania egzekucyjnego, z uwzględnieniem nie tylko prawa cywilnego procesowego, ale również niezbędnych problemów prawa konstytucyjnego, europejskiego i międzynarodowego. Jednocześnie wykazał się dużą oryginalnością ujęcia tematu, z uwagi na ciekawe odniesienia do dorobku nauk humanistycznych, a nawet sztuki. W ten sposób udowodnił, że język norm prawnych oraz rozważań teoretycznych i praktycznych dotyczących stosowania prawa jest w stanie w efektywny sposób przełożyć na język wartości i dóbr, które są nam przynależne jako istotom ludzkim.

Doktorant posługuje się przejrzystym, klarownym językiem, a błędy językowe i redakcyjne występują w nielicznych przypadkach (w tym zakresie należy wskazać na literówki w wyrazie „postępowanie”, który jest pozbawiony „ę”). Prace czyta się z przyjemnością, ponieważ pokazuje ona, że Autor doskonale porusza się nie tylko po zagadnieniach prawnych, ale również jest erudyta, który potrafi osadzić swoje rozważania w szerszym kontekście społecznym i przedstawić analizy w świetle postrzegania dłużnika jako człowieka, którego prawa i wolności podlegają ochronie.

W konsekwencji trzeba jednoznacznie podkreślić, że poczynione w recenzji zastrzeżenia nie umniejszają bardzo pozytywnej oceny przedstawionej rozprawy doktorskiej, która stanowi ciekawy i ważny przyczynek do dyskusji o przyszłości egzekucji sądowej świadczeń pieniężnych naznaczonej nieustannym konfliktem pomiędzy ochroną podstawowych praw dłużnika a uprawnieniami wierzyciela do dochodzenia jego roszczeń.

Recenzowana rozprawa doktorska świadczy o posiadanej przez Doktoranta wiedzy teoretycznej w dyscyplinie nauki prawne, umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz stanowi oryginalne ujęcie przedstawionej problematyki. Samodzielne rozwiązanie zagadnienia naukowego wskazuje na umiejętności Autora w zakresie budowania własnego warsztatu naukowego oraz prezentowania oryginalnych poglądów.

W konsekwencji należy uznać, że przygotowana przez mgr. Tomasza Chojnackiego rozprawa może stanowić podstawę nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, bowiem spełnia warunki określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. – Dz.U. z 2022 r., poz. 574 ze zm.).